

kilátó

SZILASI LÁSZLÓ

Magányos hegedűszó

KREATÍV ÍRÁS: NÉHÁNY SZÓ REGÉNYEK SZÜLETÉSÉRŐL

0.

„A ház földszintes, mint mindegyik ház az utcában. A kapu két szárnyán két tojásdad ablak van, üvegjük kék és piros cikkekre osztva. Bal felől fényes rézgomb, a csöngő húzója. A nap alacsonyan jár, sugarai rézsütösen érik a falat, s a durva vakolat minden göböcskéje hosszú árnyékot vet. Valaki meghúzza a rézfogantyút, s a hosszú tornác végében rekedten csöngetni kezd a kolomp. Zöld faládában oleanderek állnak az udvaron. Az utcai szoba zsalui nincsenek leeresztve, de a táblákat behúzták, s így elég sötét van. Nem sok látszik a berendezésből, a falhoz szorított, magas hátú bársonykanapé, a két tölgyfa szekrény, asztal, hat székkal körülötte, s a zongora. Hűvös van idebent, s érződik a halvány, de kipusztíthatatlan vidéki szobaillat, talán a rezedának, a vaníliának és a légyapírnak a szagegyvelege. Felpattan a középső ajtó, s egy férfi lép be, nyomában a szemüveges gazdasszony, aki törülgeti a kezét a kötényébe.

– Itthon van a százados úr? – fordul vissza a férfi az ajtóban, inkább állítva, mint kérdezve. A hangja izgatott.

Az asszony nem felel, megáll a szoba közepén, és megérinti a férfi karját:

– Pszt!

– Alszik? – néz rá a másik suttogva.

Fülelnek. Bentről halk, magányos hegedűszó válik hallhatóvá.

– Hegedül! – mondja az asszony végre, szelíd lenézéssel.

Ennyit tudok róluk.

Másként azt sem tudom, regény vagy színdarab-e az, aminek így kellene kezdődnie, miért izgatott a polgári ruhás férfi, mibe keveredett barátjával, a kapitánynyal együtt, mi történik majd a következő félórán és a következő esztendőkből. Két nő is szerepel a dologban, és egy csomó katonatiszt. Egy vidéki bár és egy civil fiatal házaspár. De csak ebben vagyok bizonyos: – Itthon van a százados úr? – Pszt! – Alszik? – kérdi suttogva a másik. Fülelnek. – Hegedül! – legyint a gazdasszony megvetően.

Ha bárki tudna valami bővebbet, nagyon kérem, közölje velem. A nyugtalan férfi egyébként száznyolcvannyolc centiméter magas, és Dódinak becézik, a százados pedig Chopin *Asz-dúr prélude*-jét játssza. (Op. 28.)”

Az idézet itt véget is ér, és a szöveg minőségéből (bármilyen is ez) mindenki tudhatja, hogy nem én írtam, hanem Ottlik Géza, 1946-ban, amikor az *Iskola a határon* című 1959-es regényének nyitányán gondolkodott. A kész szövegben az

iménti rész végső változata a *Kémmők Nagyváradon, 1944-ben* című fejezet magvát képezi.

„Szép, kövezett, falusias utcában lakott Szeredy Dani, két szobában. Megtaláltam a házszámot. A nagykapuba vágott kisajtó nem volt bezárva. A széles, boltíves kapualjból vezetett fel három lépcsőfok egy előszobaféle folyosóhoz. Én ugyan előbb körüljártam az udvart, míg útba nem igazítottak. A folyosóra a piros, kék, sárga ablakkockákon át besütött a délutáni nap. Egy fejkendő cselédlányka bevezetett Dani nappali szobájába, szó nélkül.

– Itthon van a százados úr? – kérdeztem fennhangon.

A kis cseléd, aki közben megtorpant a szoba közepén, hirtelen hátrafordult, rám nézett nagy őszemével, és szájához emelte a mutatóját:

– Psz...

– Alszik? – kérdeztem suttogva.

– Hegedül! – hajolt felém a lány, szintén suttogva.

Csakugyan, a másik szobából tisztán hallatszott a halk hegedűszó. Nem is tudom, hogyhoggy nem hallottam eddig. Ránéztem a kis cselédre, vajon hibbantnak tart-e vagy süketnek, mert a hangjában volt némi furcsálkodás. De már nem törődött velem, a hegedűszót figyelte. Jó ideig álltunk így némán, és hallgatództunk. Bachot játszott Szeredy, Johann Sebastian valamelyik művét, tudniillik van egy Johann Christian Bach is, miként a napokban értesültem.”

A két idézetet tekintve most ne az legyen az érdekes, hogy Dódi helyett Bébé lett az elbeszélő figura neve, ne is az, hogy Szeredy végül nem Chopint játszik, hanem Bachot, és ne is az, hogy Bébé a Bach-család kapcsán épp ebben a részben árulja el, mennyire műveletlen, s hogy emiatt aligha lehet tökéletes értelmezője az általa elmesélt bonyolult ügyeknek. Aprópó bonyolult: az irodalom minden esetben bonyolult. Az *összetett* műveletek esetében a módosítás csak önmagára hat. A *bonyolult* műveleti együttesek esetében azonban minden apró módosítás ezer más már elvégzett műveletet módosít. Az írás kreativitása éppen ezért, az irodalom bonyolult volta miatt, nyilvánvaló lehetetlensége ellenére is: tanítandó.

Visszatérve: legyen most számunkra a legfontosabb az, hogy a szépírás esetében az inventio, az ötlet többnyire jelenet alakú: fiktív alakok beszélgetnek benne. („De csak ebben vagyok bizonyos: – Itthon van a százados úr? – Pszt! – Alszik? – kérdi suttogva a másik. Fülelnék. – Hegedül! – legyint a gazdasszony megvetően.”) Néha persze hallgatnak, vagy cselekszenek, vagy történik velük valami, vagy egyáltalán nem is fiktívek, de az alakoknak, személyiségeknek mindenképpen léteznük kell. És amikor megvan az alak (nem feltalálás ez, inkább felfedezés, szép régi magyar szóval: *lelés*), akkor sokkal könnyebb elkezdni az írást, mintsem tovább halogatni. Az Ottlik emlegette ’bővebbet’ majd később megtudod, tudatja veled a nyelv.

Innentől kezdve – kétszínű tervem szerint – saját regényeimre terelem a szót. Hiszen hát, végül is: csak azokat ismerem igazán. A *Kész regény*, a *Szentek hárfája*, a *harmadik híd*, az *Amíg köztetek jártam* és a *Luther kutyái* című munkákról lesz szó. Rilke szerint mindenkiben van egy-két könyv. (Figyelmeztetés: Jo Nesbø szerint az íróság a *harmadik* könyvvel kezdődik.) Ki kell termelnünk magunkból őket, hogy üdvözülhessünk. Ma este elmesélem, én hogyan bányásztam elő az enyéimet.

*

1. (= .)

A *Kész regény* úgy keletkezett, hogy a *Magyar Napló* prózaszerkesztője, Németh Gábor, Gabriely György álnéven több Poletti Lénárdhoz szóló levelet is megjelenített lapjában. A fikció szerint Gabriely tenisztréner és könyvtáros a galyatetői Nagyszállóban, Poletti pedig Párizsban végzett patikus, aki Magyarországon, egy kis alföldi faluban szolgál, valamikor a második világháború előtt. Elég sok levélnek meg kellett jelennie ahhoz, hogy – némi segítséggel – rájöjjenek, a megszólított én vagyok. Én vagyok a meg nem írt levelek szerzője, elbeszélőm pedig Poletti Lénárd. Megkezdtem a válaszadást, majd a levelezés végén néhány darabbal többet írtam, hogy kiegyenlítődjenek a mennyiségi viszonyok.

(Gyakorlatias betét: e regény írásakor nem vonultam el. Úgy gondoltam, kellemes lesz nekem az otthoni zajban. Az íróasztalom az ablaknál állt, ott dolgoztam. Utólag kiderült, hogy ez nem jó nekem. Akadályozza azt az elmélyülést, amely elvezethet a tudat teremtő elváltozásához. Otthon, vagy elvonulva. Ebben a dologban nem tudok tanácsot adni. Mint minden más, ez is önismeret kérdése. Annak pedig, ugyebár, az írás a legjobb eszköze.)

Ebben az esetben tehát az ötlet nem volt jelenetszerű, nekem egyáltalán nem is volt semmiféle ötletem, levelezőpartnerem viszont nemcsak saját figuráját, de az enyémet is megteremtette. Leveleinek apró megszólító mozzanatai kijelölték alakom fő vonásait, nekem csupán el kellett fogadnom, vagy vissza kellett utasítanom ezeket, lendületesen mozgott is a potméter a két végállapot között. A problémafelvetések pedig rámutattak a köztünk lévő nagyobb játékra: Gabriely levelei végeredményben egy kémregény közös megírására tettek javaslatot. Mivel pedig a leveleket nem kísérték magánjellegű, játékrontó kísérszövegek, az igazi elbeszélő a két figura kiszámíthatatlan dialógusa lett. (Megjegyzem, ez a regény a történelem előtti időkben keletkezett. Számítógép már létezett – szegény Umberto Eco *A Foucault-ingájában* még azt is hitte, hogy a titok a magányos gépekben van, nem az összekötöttékben –, de a hálózatuk még nem. Megírtad a szöveget, kinyomtattad, beletetted egy borítékba, leragasztás, címzés, bélyeg, posta: felfoghatatlanul lassan ment az egész, volt idő a meditációra, valamivel talán lassabb és megfontoltabb volt a beszéd.)

A dialógus úgy alakult, hogy az alakok nem a számukra aktuális irodalom nyelvét beszélték. Visszahátráltak egy kicsit, és a *Nyugat* nyelvei helyett, elsősorban idézetek és variációk által, a századforduló prózáját beszéltették újra. Ez a megoldás bizonyos értelemben Borbély Szilárd lírájának módszerét idézheti fel: a 21. század szavait ő 18. századi grammatikában helyezte el, abban szólaltatta meg. Regényünk megírásakor azonban ez a kontextus még nem létezett, pedig ez a fél évszázados visszacsúszás váratlan és újszerű jelentéseket eredményezett, amelyek egyáltalán nem voltak meg korábban a szerzők fejében, szívében, májában vagy akármelyik testrészében. Esterházy Péter prózaművészete felszabadította a magyar irodalmat a jelöletlen idézés tilalma alól. Főlöszleges őt utánozni, nem is lehet. De hogyan állhat valaki az irodalmi kánon közepén, ha egyszer követhetetlen? A nyelvek szembeötlő cseréje megoldás lehet. Hiszen hát, végül is, a nyelvek által lá-

tunk, azok megismerésünk elsődleges eszközei. A nyelv kiválasztása, nagy játékkal, de mégiscsak alapvetően meghatározza mondandókat.

2.

Teljesen világos volt, hogy egy régi éjféli misén, az árpádharagosi nagytemplomban egy fiatal fiú, a hatalmas gyalogsági revolverével lelőtt egy hatalmas termetű, subában járó, helyi nagygazdát. Nyomozzanak különböző alakok a bűntény ügyében, helyezzem el őket az időben, és ekkor *Szentek hárfája* című árpádharagosi regényem már szinte készen is áll.

(Kétségtelenül kérdés, hogy hogyan áll elő az ötlet. Ebben az esetben lázas beteg voltam, amikor összeállt a történet. Volt egy nap, amikor olyan magas volt a testem hőmérséklete, hogy nem voltam teljesen magamnál. Fejben végigírtam az egészet. Tavasz volt, a gyógyulás után írtam egy másfél oldalas vázlatot. A fejem észrevétlenül dolgozott tovább. Aztán télen, a két ünnep között, nekiálltam az írásnak. Ekkor már volt saját dolgozószobám, oda vonultam el az iskolai szünetekben. Később messzebbre mentem.)

Az 'Árpádharagos' szó azonban ebben a kontextusban nagyjából azt jelenti, hogy 'Békéscsaba'. A város főterén álló nagytemplom Istené és az ágostai hitvallású evangélikus hívéké. Ott pedig, Szentestén, vagy bármelyik más estén, semmiféle mise nincs. Ezt a problémát tehát meg kell oldani. Egy korai történet megmagyarázhatja ezt az ügyet. Az irodalmi szöveg bonyolultsága miatt azonban ez a beillesztés számos további problémát okoz, és számos javaslatot tesz. Hitelesnek, autentikusnak és (Nádas Péter szavával) passzentesnek kell lennie a szövegnek, különben oda az egész. Következésményes nyomozók jönnek és mennek tehát, mozgásuk szinte áttekinthetlenné teszi az idők és a helyek rendjét, és kedvenc kritikusom végeredményben joggal írta, hogy ez a regényem rossz, hiszen a valóban létező rendet csakis az ő dolgozata tárhatta fel benne. Legyen a regény rendje hozzáférhetőbb. Ez az elvárás, azt hiszem, valójában elfogadható.

A nehézségeket tovább fokozta, hogy akkoriban nagyon hittem még a nézőpontok erejében. Az ábrázolt dolog térszerű mivoltát csak a nyelvileg megjelenő nézőpontok együttese láttathatja meg. Több irányból nézed, és azonnal világos lesz, hogy amit látsz, nem téglalap, hanem henger. Vagy nem is ugyanazt nézed? Lehet, hogy mégis téglalap? Ez a kritika a nézőpontok számának és nyelvének csökkentésére szólított fel. Legyen kevesebb a látószög. És mélyebb a nyelv.

3.

Szegeden sétáltunk, a Múzeum előtt. Előrenéztem a Roosevelti téri halászcserda felé, ahol a bajai és a szegedi halászlé örök ellentétét mindörökre megoldották az ún. balyuval. Szent-Györgyi Albert háza előtt ott masíroztak *A harmadik bíd* figurái. Három öregember, egy fiatal pár, Droll néni, Noszta és Foghorn Péter, a Robot, s valahol előttük Sugár Dénes, a rendőr. Lassan mentek, hátulról láttam őket, de bizonyos voltam benne, hogy ők azok. A városi körútjukon járnak, arra gondoltam. Ez volt a látomásom.

Amikor Koplárovcics Béla gólt rúgott az angoloknak, az edző azt mondta, óriási szerencsésük volt. De, tette hozzá, nagyon sokat kellett dolgozniuk ehhez a sze-

rencséhez. Én, regényem érdekében, bejártam az összes szegedi intézményt, ahol foglalkoznak a hajléktalanokkal. Hazamentem, jegyzeteltem egy-két oldalt, aztán megittam egy decit az erre tartott literes whiskymből. Összeállt az anyag, aminek már csak a kérdéseket kell feltenni, és téma lesz belőle. Az utcán ugyanis nem a téma hever. Hanem az anyag. Aztán ezt már csak el kell felejtened, és máris neki állhatsz az írásnak.

Az írás az által tesz függővé, hogy megtanítsd a szabályok közötti szabadság örömeire. Eldöntheted, hogy felhasználod-e azt az orgonista gyereket, aki az ún. valóságban, húsz év után, nemrég végleg hazajött Kanadából, és bekéredzkedett hozzátok a ki tudja hányadik érettségi találkozótokra, hogy ne legyen egyedül. (A regényben Nosztávszky lett a neve, de csak azért, hogy ő lehessen Sherlock Holmes [egy ideig: Homeless] társa, Watson-Nosztáv.) És eldöntheted azt is, hogy felhasználod-e azt a szörnyűséges önkormányzati alakot, akiről bizonyosan tudod, hogy elszerezi a hajléktalanok szerelmes társait, és sorozatosan megkínozza őket, mert abban leli az örömét. (Bevettem őt is, az lett a neve, hogy Sertés, elég csúnyán végezte.) A kreatív írás, végeredményben, azt tanítja meg, ha tudja, hogy mit vegyél be, mit hagyjál ki. A többi, hogy úgy mondjam, csak irodalom. Az pedig, tudjuk, gyűlöletes dolog. Ne szeresd!

És még valami: úgy gondolom, 2010 körül *mindent* tudtam a szegedi hajléktalanokról. De nem akartam szociográfiát írni. És nem akartam a lelkiismeretemet sem megnyugtatni. Azt az irodalmat, amit szeretünk, nem erre tartjuk. Engem, az írás közben, egyáltalán nem érdekelték a hajléktalanok. Kitalált figurákat akartam okosan mozgatni és beszélgetni. Hiszen hát, mindenféle tematikai vonzalmaink ellenére, végeredményben minden regény a világ egészéről szól. De kell a beszédhez egy jó ürügy. (Bovaryné? Kit érdekel.) Az viszont lehetséges, hogy *A harmadik bíd* elolvasása, mindentől függetlenül, jó hatással lenne a döntéshozókra. Ha valaki, bárki ismer egy ilyet, adjon neki egy példányt. Adok helyette másikat.

Itt már csak két nézőpontot használtam. Az egyik hang tudja az igazat (bármilyen is az). A másik nem. Az igazat nem tudók álláspontjára általában nem kérdezek rá. Valami miatt éppen azt mondja, teszi, gondolja, amit. Számára az az igazság. Nem érdemes feszegetni. Hiszen semmit sem akarhatunk megmagyarázni. Csak ábrázolni kell. Coki, újra és újra vissza kell menni oda. Hagyd meg az ábrázolt jelenségeket értelmezendő alakulatoknak. Erre tartanak, ezért fizetnek, írókám és olvasókám.

4.

Az ádvent ideje valamiért nagyon fontos nekem. Egy este azt láttam, hogy itt, a könyvtár helyén nem a régi tornapálya áll, hanem a még korábbi, városi csónakázó- és korcsolyázó tó partján surrog a nád, s egy fiatal férfi amellet borong. Aztán megrázza magát, és hazautazik karácsonyra a szülővárosába, Szekszárdra (ahol a színésznőt szerette). Babits Mihály volt, nem lehetett kétséges. Lehúzott Szegeden két évet, aztán Fogarasra helyezték, ahol lefordította magyarra Dantét.

Megírtam a szegedi éveit. Arra jutottam, hogy túlságosan happy a vége. Igaztalanul happy. Ezért elővettem Bessenyei Györgyöt, aki a kertje végébe, az almafa alá temette el magát. Bécsből Bakonszegre. Hát, aligha lehetett teljesen boldog. De aztán kiderült, hogy aki egész életében végeláthatatlan filozófiai írásokon kot-

lott, az a végén eljutott a *Tariménes* című regényig. Még az is lehet, hogy ő is boldogan halt meg. Így jutottam el Jókai Mórig, aki a szabadságharc után Tardonán bujdosott. Végig rettegett. Álnéven jutott vissza Pestre. Nagyon lassan tért vissza az emberek közé. Csak hát közben, fejből, megírta a teljes életművét, Millenniumi Díszkiadásban. Ő sem volt szomorú. Lehet, hogy itt mindenki csak jammerolt? De közben elérte azt, amire vágyott? Mégis happy? Ennyi mondandó, gondoltam akkor, talán elég is lesz három összefüggő magyar kisregényre. (*Himnusz, Szózat, Nemzeti dal*: le kellene őket cserélni.)

Ez az anyag irodalomtörténeti jellegű. Engem azonban írás közben nem érdekelt ez a mozzanat. Az egész bonyolult ügy azért foglalkoztatott, mert mikrohistoriailag ezek a figurák vannak a legjobban megoldozva. Mikrohistoria: vannak területek, amikről a kivételesen gazdag forráshelyzet miatt valószínűleg sohasem fogunk már többet tudni. Róna Judit három kötetes monográfiája például mindent tud Babitsról. A Jókai kritikai kiadás Jókaival van így. A kései, mélabús pozitivisták pedig valóban az adatok összességéből írták meg történeteiket Bessenyeiről. Az efféle esetekben kész irodalmi ötleteket találtam, nem is beszélve a helytörténeti munkákról. (Szegebd története? Aranybánya!)

A nyelvek kiválasztása itt már egyszerűbb volt. Az elbeszélő ott áll szorosan a főszereplő mellett. Nem azonos vele, de nagyon közletről ismeri. Első rész: Babits elbeszélője a Babits-regények nyelvén beszél. Második rész: Jókai elbeszélője Jókai erdélyi utazásleírásainak nyelvén beszél. Harmadik rész: Bessenyei elbeszélője egyáltalán nem beszél Bessenyei műveinek nyelvét. Elmúlt az az idő. Ott az utolsó bekezdés. Az talán idézet. Szép, talán vicces is. De a közvetítésre, az újraértelmezésre immár képtelen. Merthogy nem, az idő, a régi idők nyelve sem hatol át mindenben. Lejárt neki.

5.

Nem kell félni. Ha szerencsénk van, úgy fogunk meghalni, hogy az immár nem létező tudatunk észre sem veszi, hogy a tudatunk már nem létezik. Így aztán az agydaganatomból eredő rosszulétem első napjaira nem is emlékszem.

Kihallgattam négy tanút, jegyzeteltem a vallomásaikat. Különös módon vagy teljesen egybevágtak, vagy kiegészítették egymást. Megismertem három orvost: egy idegsebészt, egy neurológust és egy onkológust. Cselekedtek, beszéltek, írásos források nyomán igyekeztem minden tettüket rekonstruálni. Maradéktalan őszinteségre és tiszta időrendre törekedtem. Nagyjából így állt össze a *Luther kutyái* című regényem. Két probléma azonban némileg megbonyolította a dolgomat. Az egyik probléma a nyelvi egységesség, a másik az emlékek tárolódása.

A rendszerváltás utáni daliás időkben egy ideig nem léteztek irodalmi műfajok. A történő irodalom középpontjában a kitűnő Garaczi László állt, aki óriási lendülettel termelte elsősorban harcos kajovákról szóló szövegeit. Szöveg: jó tíz évig (a rendszerváltás teljes kifulladásáig) ez volt az egyetlen műfaj. Dinamikus textus, nem is mindig rövid, egységesen regiszterváltó nyelven. Nézd, bazmeg, őzikék! – olvashatjuk Parti Nagy Lajos *Bordacsont a kuvaszoknak* című szövegében. Köznyelv, csúnya beszéd, gyermeknyelv: ez volt a mintamondat. Aztán telt és múlt az idő, s immár több száz oldalon jelennek meg a dinamikus és mindvégig egységes nyelvű textusok. Ez a stratégia azonban, a szláv strukturalisták szakkifejezését

használva, megunódott. Elolvasom az elejét, elolvasom a végét, a közepét már nem fogom. Lehetne az a megoldás, hogy a szöveg legyen ugyan regiszterváltó, de tömbökben. Legyen olyan, mint az ember: sorozatosan monogám. A *Luther kutyái* erre tesz kísérletet – hátha, ha már az embernél bejött.

Nádas Péter a *Világló részletek* című művében úgy találta, hogy emlékeink kapcsolata asszociatív jellegű. Rendjük nem időbeli, hanem olyan természetű, amit egy regény szerkezetével lehet megközelíteni és kifejezni. Ezt a kijelentést én igaznak tekintem, de úgy gondolom, hogy az asszociatív kötésű kapcsolatokon belül vannak nagyon hasonló területek. Az összetett rendszer (akár a sorozatos monogámia) egyenemű mezőkből áll. És az sem biztos, hogy minden emlékünk nyelvileg tárolódik. Testi eredetű emlékeink, azt hiszem, egyéb testi eredetű emlékeket hívnak elő. Az írás közben felmerült saját emlékeimet igyekeztem nem eltitkolni. Ez a történet a regény önéletrajzi és családtörténeti jellegét erősítette fel. Számítanom kellett volna rá. Ha a szádat fel nem tátod, még a végén az oldaladon fakad ki. De nekem, magamnak, nem volt efféle szándékom. Nekem csak a kötéseket kellett megoldanom.

6.

Ha úgy gondoljuk, hogy a regényekben voltaképpen a nyelv beszél, azt beszéltetjük mi, és már megoldódtak az alakokkal meg a nyelvhasználattal kapcsolatos alapproblémáink (alakok születése és nyelvek kiválasztása, hozzáférhető regényrend és mélyre hatoló nyelvhasználat, anyag és téma, szabályok közötti szabadság és az értelmezendő alakulatok rendje, közeli képek készítése és a nyelvi közvetítés határai, nyelvi egység és az emlékek tárolódása), akkor zárásul esetleg eltöprenghetünk néhány praktikus és metafizikus ügyön.

Próbálg meg mindennap írni. A valóság a gyengéknek való. Nem kell a didaxis. A didaxis öl, butít és nyomorba dönt. Az irodalom meg a szavak művészete. Ha van valami mondandód, bízd a szóképekre. Metafora, metonímia, szinekdoché, ironia. Bízd a maradványaikra. A többi: hígvelejű fecsegés. Ha meg nem megy, utazz el Visegrádra. Csend van ott, hideg a levegő, önálló lakrészrel rendelkezel, kosztot és kvártélyt adnak neked a barátaid, a városka szélén pedig van egy *Kősa* nevű büfé, ahol a hátsó ajtó mögött egy beteg gyerek játszogat. Négy óra munka reggel, négy óra pihenés (ebéd, séta, olvasás, alvás), négy óra munka este, nyolc-ór abbahagyod. Vagy valami más rend, de üldözd mindig a bioritmusodat. És aludj sokat, mert álmodban minden megoldódik.

Van ihlet. Van olyan helyzet, amely képes előidézni. Él úgy, hogy előidézd. Olvass, meditálj, gondolkodj, és tűzd ki magad elé, hogy mindenkit, mindenféle irodalmat meghaladsz. (Gyenge a hipotézis, de hátha bejön.) Ha pedig nincs összefüggő idő az írásra, jegyezz le mindent, ami aktuálisan az eszedbe jut. Keress lassan a *flow* állapotát. Ott minden megtörténhet. A *flow* a te új furorod. Halod majd, ahogy valaki diktál. Az a valaki pedig a te olvasásban és írásban élő, teljes mértékben megváltozott tudatállapotod.

A szépírás egyébként olyan tevékenység, amely nem érzi igazán jól magát a jelenlegi mediális helyzetben. Nekem például nincs okostelefonom. Akik szeretnek, mondjuk: közepes mértékben, attól tartanak, hogy lemaradok valamiről. Mi-

ről is, szoktam gondolni, de mondani nem mondom, csak most. Úgy tapasztaltam, lassúnak, elmélkedőnek, töprengőnek lenni jobb. Szegény Vadai István kollégám (ő nem volt szépíró, őt csakis az igazság érdekelte) egyszer az ágyán feküdt és a panelplafont bámulta. Az anyósa megkérdezte tőle, mit csinál. Vadai azt felelte: dolgozom. És ahogyan a szekszárdi borászok mondják: a legfontosabb a zöldmunka. Be kell gyűjtened és gondoznod kell a nedves anyagot. Szépen, lassan, minden eszköz megengedett. Csinálj belőle témát. De írás közben aztán *offline* legyél. Akkor már nem kellene a külső behatások. A szüret pedig kemény dolog. A hajnali hidegben nyugodtan ráfagyhat az ujjaidra a cukros lé.

Amikor készen vagy, rohaszd egy kicsit. Azt mondják, Nádas Péter először kézzel ír, aztán írógéppel, majd számítógéppel, s végül felolvassa hangosan az egészet. A munkája négy médiumot is megjár. Nehogy már a szövege (pl. a *Párhuzamos történetek*, három kötetben, 1800 oldalon) csak egy közvetítő közegben legyen rendezett. A rohasztás végeztével mutasd meg regényedet a legjobb barátaidnak. Egyre növekedjen a hozzáértésük foka. Az író a legjobb lektor. Ütközzenek a nyelveitek. És aztán küldd el a *Magvető*nek. Az nehéz lesz. Úgy állsz majd a számítógéped mellett, mintha angol WC lenne. Elvitte a víz. Nem fogod visszakapni. Elmúlik a trauma, de aztán újra és újra visszatér. Mindent olvass el, amit a munkádról írnak, de ne félj a kritikusoktól: elsősorban egymásnak írnak, nem az alkotóknak, nem az olvasóknak. Az egyik füleden be (próbáld megérteni, hátha okosat mond), de aztán a másikon azonnal ki. A folyamatban lévő könyvemről pedig nem beszélek, mert akkor le kellene, hogy lőjelek téged, benneteket, önöket.

A nagy kreativitást igénylő tevékenységek közös jegye az, hogy minden darab elkészítése új szabályrendszert igényel, vagy, netalántán, annak teljes hiányát. Nekiláttál, megcsináltad, elengedted. És most ott állsz, és kezdheted előlről az egészet. Vagy sikerül, vagy nem. Magányos dolog ez. Vagy legalábbis: teljesen egyedül vagy közben. El kell fogadnod. Ez egy ilyen munka.

Ha pedig bárki tudna ennél valamivel bővebbet, nagyon kérem, közölje velem.

OLVASMÁNYOK

Ottlik Géza: *Próza*

Ottlik Géza: *Iskola a határon*

Gabriely György – Poletti Lénárd: *Kész regény*

Szilasi László: *Szentek hárfája*

Szilasi László: *A harmadik híd*

Szilasi László: *Amíg köztetek jártam*

Szilasi László: *Luther kutyái*

Rainer Maria Rilke

Jo Nesbø

Umberto Eco: *A Foucault-inga*

Borbély Szilárd: *Halotti pompa*

Esterházy Péter

Arthur Conan Doyle: *Sherlock Holmes-történetek*

Gustave Flaubert: *Bovaryné*

Szigeti Csaba: *Életünk*, 2012. 2-3.
Nádas Péter: *Világló részletek*
Babits Mihály: *Halálfiái, Hatboldas rózsakert*
Dante Alighieri: *Isteni színjáték*
Bessenyei György: *Tariménes utazásai*
Jókai Mór: *Utazások Erdélyben*
Róna Judit: *Nap nap után*
Gálos Rezső: *Bessenyei György életrajza*
Kölcsey Ferenc: *Himnusz*
Vörösmarty Mihály: *Szózat*
Petőfi Sándor: *Nemzeti dal*
Emmanuel Le Roy Ladurie: *Montaillou, 1294-1324*
Garaczi László: *Tranzit Mundi*
Parti Nagy Lajos: *Bordacsont a kuvaszoknak*
Csíkszentmihályi Mihály: *Az áramlat*
Nádas Péter: *Párhuzamos történetek*

NAGYGÉCI KOVÁCS JÓZSEF

„Közös nyomorúság”

HELTAI JENŐ HÁBORÚS NAPLÓJÁRÓL

Négy fal között – Naplójegyzetek 1944-1945 a címe annak a visszaemlékezésnek, amit a különleges sorsú öregúr, Heltai Jenő vetett papírra, eredetileg olyanokra, amik éppen a kezébe akadtak, aztán nyugalmasabb időkben egybeszerkesztett, javított, mert közlésre szánt. Az íróként, költőként és színpadi szerzőként is ismert és népszerű Heltai Jenő zsidó származása miatt állandó támadásnak volt kitéve, a német megszállás alatt pedig bujkálni kényszerült, a mentesítési procedúrában nem akarván részt venni. Egyedül a Slachta Margit szerzetes vezette védett ház segítségét fogadta el, igaz Margit testvér onnan mentette ki, ahonnan kevesek kerültek ki élve. „Micsoda komikus dolog a jámbor Margit testvér és a jó öreg destruktív Heltai Jenő” (346.) – írja a naplóban, máshol meg tömören így foglalja össze a menekültek napirendjét: „távoli durrogás és közeli rózsafűzér” (364.).

73 éves ekkor, és addigi élete sem volt kalandmentesnek mondható. Irodalmi pályáján a kísérletezés, a botrányosságig terjedő bátorság a jellemzője, a polgári életben a városi kaland a létformája, egy személyben megfért benne a kabarészerző és a drámaíró, a haditudósító és a kávéházi társalgó. Egy igazi világvárosi polgár: a legkritikusabb időkben sem mondott le sem az olvasmányokról, sem a derűről, sem a szivarokról, sem a szabad gondolkodásról. A német megszállás, Budapest ostroma alatt is amikor csak tud, olvas és fordít, véleménye van a helyzetről, keresi a derűt, és folyamatosan feljegyzi szivarbeszerzéseit, illetve dohányzási szokásait.

A legnehezebb idők kétségtelenül a háború utolsó hónapjai voltak. Feljegyzéseit 1944. március 19-től, a német megszállás kezdetétől 1945. április 12-ig vezette.